

Ei mistään hinnasta!

Maallikkotulkkien negatiivisia kokemuksia tulkkauksesta

Svetlana Probirskaja
Itä-Suomen yliopisto

Abstract

This pilot study attempts to open a discussion about lay interpreters' negative experiences of interpreting. Studies on non-professional interpreting usually concentrate on positive sides of this activity or on child language brokering. A study that would focus on adult lay interpreters' experiences is difficult to find. Such study would reveal, among other things, whether interpreting is as easy for lay interpreters as it is sometimes thought. To fill a gap in the research, I conduct a pilot study in which I interview immigrants who have an experience in lay interpreting. The sites of research include the international women's club Naistari in Tampere, and the Russian culture club in Riihimäki, Finland. The findings of the pilot study show that lay interpreters are aware of their limited language proficiency, and they turn to professional interpreters in demanding circumstances, such as healthcare. Their negative experiences seem to derive from the subject matter of interpreting, from the participants' attitudes towards them, and from the tensions between participants in the interpreting event. However, negative experience is not so evident, and more research is needed.

Keywords: lay interpreting, negative experience, pilot study

Asiasanat: maallikkotulkkaus, negatiiviset kokemukset, pilottitutkimus

1 Johdanto

Artikkelin otsikko Ei mistään hinnasta! voidaan tulkita kahdella eri tavalla. Se voi viitata siihen, että maallikkotulkki toimii usein ilman rahallista korvausta. Toinen tulkinta voi olla maallikkotulkin huudahdus, että hän ei ryhdy enää tulkiksi mistään hinnasta. Tässä artikkelissa tarkastellaan pilottitutkimuksen ja tutkimuskirjallisuuden avulla nimenomaan viimeksi mainittua tilannetta eli maallikkotulkkien negatiivisia kokemuksia tulkkauksesta. Kokemus liittyy arkisessa merkityksessään moneen eri asiaan: elämyksiin, tuntemuksiin, ajatuksiin tai koettuihin tapahtumiin (Kukkola 2018: 42). Tässä tutkimuksessa negatiivisella kokemuksella tarkoitetaan kaikkia niitä asioita, joita maallikkotulkit kokevat tulkkauksessa tavalla tai toisella, tiedon tai tunteen tasolla negatiivisiksi.

Maallikkotulkkaus voidaan määritellä negaation kautta: sitä eivät yleensä luonnehdi

ammattitulkkauksen piirteet, kuten tulkkausalalan koulutus, työkokemus, palkkaus tai tulkin status. Määritelmä ei ole kuitenkaan tarkkarajainen, koska maallikkotulkilla voi olla jonkin verran kokemusta tulkkauksesta, hän voi saada vastinetta työstään ja joissain tapauksissa hänet voidaan pyytää paikalle nimenomaan tulkkina. Maallikkotulkausta (toisilta nimityksiltään luonnollinen tulkkaus, ad hoc -tulkkaus, ei-ammattillinen tulkkaus, kielenvälitys – ks. Pilke, Kolehmainen & Penttilä 2015) pidetään joskus uhkana ammattilliselle tulkkaukselle: se tuo vailla tulkikoulutusta olevia ja usein palkatta toimivia tekijöitä työkentälle ja häiritsee markkinoita (Antonini ym. 2017). Maallikkotulkkien käyttö voi luoda mielikuvan, että kuka tahansa kieliä osaava pystyy toimimaan tulkkina, eikä tulkkauksen laadusta ole takeita silloin, kun maallikkoa käytetään. Alan ansiotaso voi myös laskea, kun markkinoilta löytyy halvempaa tai jopa ilmaista tarjontaa. Sekä tutkimuksen että käytännön kannalta on kuitenkin tärkeää selvittää, ketkä kaikki käänös- ja tulkkausalalla toimivat ja mitä tulkkausmuotoja on käytössä.

On vaikea saada kokonais käsitystä maallikkotulkkauksen laajuudesta. Kansainvälisten tutkimusten mukaan ad hoc -tulkkaus on käytetyin tulkkausmuoto nyky-yhteiskunnissa, ja ei-ammattillinen kääntäminen ja tulkkaus ovat laajempia ilmiöitä kuin ammattillinen kääntäminen ja tulkkaus (Boéri 2012: 127; Pérez-González & Susam-Saraeva 2012: 157). Esimerkiksi Hollannissa arvioidaan, että turkkilaisista maahanmuuttajista noin 60 % käyttää maallikkotulkkia lääkärissä käydessään (Zendedel ym. 2018: 159).

Suomen osalta viitteitä maallikkotulkkauksen laajuudesta antaa Aleksandr Gaitovin (2018) pro gradu -tutkielma. Gaitov (2018) selvitti venäjänkielisten maahanmuuttajien ammatti- ja maallikkotulkkien käyttöä kyselytutkimuksella. Kyselyyn osallistuneista 116 vastaajasta 15,52 % kertoo käyttävänsä ammattitulkin palveluja ja 43,96 % maallikkotulkkeja. Loput pärjäävät ilmeisesti omalla kielitaidollaan. (Gaitov 2018: 41.) Ammattitulkkeja käytetään eniten Suomeen muuton alkuvaiheessa, ja oman kielitaidon kehittyessä ja verkostojen laajentuessa siirrytään maallikkotulkkeihin (mts. 49). Maallikkotulkkeja käytetään, koska he ovat helposti ja nopeasti tavoitettavissa ja auttavat asioiden hoidossa muutenkin, ei pelkästään kielellisesti (ks. Gaitov 2018: 62).

Kaikki maallikkotulkit eivät kuitenkaan päädy tehtävään vapaaehtoisesti, vaan jotkut ajautuvat siihen olosuhteiden pakosta. Esimerkiksi maahanmuuttajien lapset saattavat joutua tulkeiksi, koska he ovat usein ainoita perheenjäseniä, jotka osaavat valtakielen (esim. Angelelli 2016). Työpaikoilla taas kielitaitoiset työntekijät voivat joutua tulkeiksi sosiaalisen paineen alla. Työpaikoilla tehtyjen tutkimusten mukaan oman päätoimensa ohella tulkaavat ja kääntävät henkilöt saattavat kokea ylimääräistä kuormitusta (Piekkari ym. 2013; Probirskaja 2017; Vik & Välimaa 2013). Joskus kielellisestä avunannosta ei voida kieltäytyä esimerkiksi hyvien ihmissuhteiden säilyttämiseksi tai yksinkertaisesti ”jos en minä, niin kuka muu sitten” -ajattelun vuoksi.

Artikkelissani kartoitan pilottitutkimuksen ja tutkimuskirjallisuuden avulla maallikkotulkkien negatiivisia kokemuksia tulkkauksesta ja kielteistä suhtautumista tulkkina toimimiseen. Tutkimuksen avulla voidaan pohtia, onko tulkkaus niin helppoa maallikoille kuin on ajateltu. Pilottitutkimukseni täyttää osaltaan tutkimuksellista aukkoa, sillä aikuisten maallikkotulkkien negatiivisia kokemuksia on tutkittu vähemmän

kuin tulkkeina toimivien lasten ja nuorten tai ammattikäytäntäjien ja -tulkkiensa kokemuksia. Pilottitutkimukseni on keskustelun avaus, aiheen tunnustelu ja samalla kokeilu tutkimuskysymysten ja menetelmän toimivuudesta. Linkitän pilottitutkimukseni tuloksia muihin vastaaviin tutkimuksiin.

Artikkelini jäsentyy niin, että toisessa luvussa selvitän aiheen aikaisempaa tutkimusta ja kolmannessa luvussa esittelen haastatteluihin perustuvan pilottitutkimukseni. Neljännessä luvussa esitän alustavia hypoteeseja siitä, mihin maallikkotulkkiensa negatiiviset kokemukset tulkkauksesta liittyvät, ja viidennessä luvussa pohdin tutkimuksen esiin tuomia metodologisia haasteita ja mahdollista jatkotutkimusta.

2 Aiempi tutkimus

Tutkimusta, jossa määrätietoisesti tutkitaan maallikkotulkkiensa negatiivisia kokemuksia tulkkauksesta, ei tule helposti vastaan. Yleensä ei-ammattillista tulkkaus- ja käännöstutkimusta halutaan puolustaa ja oikeuttaa sen olemassaolo, joten negatiivisia puolia ei aina nosteta esiin (esim. Antonini ym. 2017). Maallikkotulkkiensa omia kokemuksia koskevat tutkimukset liittyvät yleensä tulkkeina toimiviin lapsiin ja nuoriin (esim. Antonini 2017; Angelelli 2016; Orellana ym. 2003; Weisskirch 2007). Näissäkin tutkimuksissa positiiviset kokemukset saavat suuremman painoarvon kuin negatiiviset. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisista perheistä tulevat lapset ja nuoret pitävät omaa toimintaansa tulkkiensa jokapäiväisenä, normaalina tai jopa palkitsevana. Negatiiviset tunteet liittyvät yleensä jännitykseen, omaa kielitaitoa koskevaan epävarmuuteen ja virheiden pelkoon. Tulkkaustilanteet voivat olla kognitiivisesti kuormittavia, stressaavia ja joskus jopa traumaattisia. Myös vastuu perheen asioista saattaa aiheuttaa stressiä, kun lapsi tai nuori tietää, että hänen tulkkaustaan riippuu esimerkiksi myönteinen tai kielteinen tukipäätös. Lapset voivat lisäksi yrittää suojata oman perheensä kasvoja viranomaisten edessä ja tulkata tavalla, joka on perheelle suotuisampi. Vanhempien odotukset lapsen kielitaidosta voivat olla epärealistisia, ja tilannetta pahentaa vanhempien puutteellinen kielitaito. Negatiiviset tunteet ovat sitä vahvemmat, mitä huonommat suhteet perheessä on muutenkin (Weisskirch 2007). Lapsia ja nuoria saattaa myös nolottaa vanhempien kielitaidottomuus ja kielivähemmistöön kuuluminen.

Aikuisten maallikkotulkkiensa negatiivisia kokemuksia on tutkittu vähän. Tutkimusasetelmissä he ovat yleensä tutkimuksen kohteena, eivät subjekteina. Menetelmällisesti tämä ilmenee siten, että maallikkotulkkiensa suorituksia, useimmiten lääkärin vastaanotolla, nauhoitetaan ja analysoidaan ilman, että asianomaiset reflektoivat tulkkaustaan, tai tulkkauksesta kysytään muiden osapuolten mielipiteitä ja tuodaan esiin tulkkaustaan laatuun liittyviä epäkohtia (esim. Meyer, Pawlack & Kliche 2010; Ticca 2017; Pöchlhammer 2000; Bischoff & Loutan 2004).

Barbara Schoutenin ym. (2012) tutkimus poikkeaa valtavirrasta. Tutkimuksessa on selvitetty Hollannissa ja Turkissa asuvien maallikkotulkkiensa kokemuksia, asenteita ja tulkkausstrategioita ja sijoitettu vastaukset tulkkiensa sosiopoliittiseen ja -kulttuuriseen kontekstiin. Tutkimuksesta käy ilmi, että Hollannissa asuvat maallikkotulkkit

suhtautuvat negatiivisesti siihen, että he joutuvat tulkkamaan sukulaisilleen omalla ajallaan ja että sukulaiset eivät halua oppia kunnolla paikallista kieltä. Tulkit eivät kuitenkaan kieltäydy tulkkauksesta ja pitävät itseään ammattitulkkeja luotettavampina, koska he tuntevat sukulaisensa tilanteen ja pystyvät ajamaan tämän asiaa. Turkissa taas negatiiviset kokemukset liittyvät siihen, ettei palveluja saada kurdin kielellä vaan joudutaan turvautumaan tulkkaukseen. Molemmissa maissa koetaan negatiiviseksi seikoiksi muun muassa intiimien asioiden tulkkaminen lääkärin vastaanotolla. Lisäksi tulkattavat sukulaiset voivat olla vaativia: he haluavat saman informaation toistamista eivätkä aina luota sukulaistensa tulkkaukseen ja motiiveihin.

Maallikkotulkit kokevat myös, että lääkärit suhtautuvat heihin joskus nihkeästi. Lääkärien epäluottamuksen taustalla on usein kontrollin menettämisen pelko: he eivät ole varmoja, tulkkako sukulaistulkki oikein ja ajaako hän omia etujaan potilaan etujen sijasta (Zendedel ym. 2016). Hollannissa tehdyn tutkimuksen mukaan potilaat taas luottavat lähtökohtaisesti sukulaistulkkiinsa enemmän kuin ammattitulkkiin, koska he uskovat, että hän toimii heidän parhaakseen (Zendedel ym. 2018).

Ammattikäntäjien ja -tulkkien osalta löytyy enemmän kyselyihin ja haastatteluihin perustuvaa tutkimusta, jossa käsitellään negatiivisia tunteita. Ammattikäntäjien ja -tulkkien negatiiviset tuntemukset voivat liittyä heidän kokemaansa alan alhaiseen arvostukseen, joka ilmenee käntäjien ja tulkkien näkymättömyytenä (Dam & Zethsen 2016; Ruokonen 2014). Epäsuotuisat työolosuhteet ja alhainen palkkaus hiertävät erityisesti AV-kääntämisen ja asioimistulkkauksen alalla (Abdallah 2012; Norström ym. 2012). Työn epämielekkyyys voi myös johtua hankalista asiakkaista (vrt. KäTu:n 2017 työpaja Hankala asiakas?). Parhaimmillaan teknologia auttaa ammattilaisia työntoissa, mutta pahimmillaan se vie työtehoja ja luovuutta (Koskinen & Ruokonen 2017; LeBlanc 2017).

Kansainvälisen konferenssitulkkien liiton AIIC:n kyselytutkimuksesta (AIIC Interpreter Workload Study 2002) käy ilmi, että konferenssitulkeille aiheuttavat stressiä työn tekniset seikat: nopea tai paperista lukeva puhuja, puhujan epäselvä ääntämys, huono näkyvyys, teknisten laitteiden huono toimivuus, tulkkauskopin epämukavuus ja taustamateriaalin huono saatavuus. Myös tulkattava sisältö voi vaikuttaa konferenssitulkkeihin, erityisesti jos tulkataan esimerkiksi sotarikosoikeudenkäynneissä (ks. Ndonga-Keller 2015). Lisäksi toimeksianto voi olla omien moraalisten ja eettisten arvojen vastaista ja vaikuttaa näin työntekoon tai johtaa kokonaan toimeksiannosta kieltäytymiseen (ks. Chesterman 2001 ammatti- vs. henkilökohtaisesta etiikasta). Asioimistulkit, usein maahanmuuttajia itsekkin, myötäelävät joskus tulkattavien tilanteita ja voivat kokea jopa traumaattisia tunteita tulkatessaan raskaita asioita (Valero Garcés 2015; vrt. KäTu:n 2018 työpaja Asioimis- ja oikeustulkkauksen psykologinen hinta).

3 Pilottitutkimus

Tutkimukseni lähtöoletuksena oli, että maallikkotulkit tai ainakin heidän tulkattavansa olisivat maahanmuuttotaustaisia ja löytyisivät maahanmuuttajien kokoontumispaikoista. Pidin tärkeänä ainakin pilotointivaiheessa henkilökohtaista tapaamista, jolloin pääsin tunnustelemaan aihetta, kertomaan omasta tutkimuksestani ja vastaamaan kysymyksiin. Tulkkaus ja kääntäminen saattavat olla maahanmuuttajille osa rutinoitua arkea niin, että he eivät välttämättä tiedosta tulkkaavansa ja kääntävänsä, joten on tärkeää tuoda heidän tietoisuuteensa tämä toiminta. Tapaamispaikoiksi valikoituivat kansainvälinen naisten kohtaamispaikka Naistari Tampereella ja venäläinen kulttuurikerho Riihimäellä. Naistarissa tapasin kymmenen naista, jotka olivat kansallisuudeltaan somaleja, marokkolaisia, afgaaneja, venäläisiä ja kurdeja. Venäläisessä kulttuurikerhossa tapasin kuusi naista ja kaksi miestä. Kerroin ensin yhteisesti tutkimuksestani ja haastattelin sitten kahden kesken niitä, joilla oli omakohtaista kokemusta tulkkina toimimisesta. Haastattelu oli vapaamuotoinen, ja se tehtiin suomeksi tai venäjäksi. Haastatteluja ei nauhoitettu, mutta tein muistiinpanoja. Kysyin haastateltavien tulkkauskokemuksesta: ovatko he toimineet tulkkeina tai olleet tulkattavina, missä tilanteissa ja kenelle on tulkattu. Sen jälkeen kysyin negatiivisista kokemuksista. Haastattelut kestivät noin 20 minuuttia.

Kahdeksalla (8/18) haastateltavista oli kokemusta tulkkina toimimisesta. Tulkkauskokemusta oli lääkärin vastaanotolta, opettajan ja vanhemman välisestä tapaamisesta koulussa, yhteistyökumppaneiden tulkkauksesta työpaikalla, kauppaneuvotteluista, poliisille tulkkauksesta, autonhuollosta ja Naistarissa tulkkauksesta. Haastateltavien mukaan yleensä tulkataan sukulaisille, tuttaville tai työkavereille. Tulkiksi pyydetään, koska henkilö tunnetaan ja hän on lähellä, toisin sanoen helpon lähestyttävyyden vuoksi. Eräs haastateltava kertoi, että hänen kaverinsa nimenomaan halusi hänet mukaan lääkäriin tulkiksi ja tukihenkilöksi. Myös muut tutkimukset osoittavat, että maahanmuuttajat haluavat usein tuttavien maallikkotulkin mukaan esimerkiksi viranomaisen vastaanotolle, ei pelkästään kielelliseksi avuksi vaan myös henkiseksi tueksi ja asiamieheksi (ks. Gaitov 2018; Zendedel ym. 2018).

Haastatteluista kävi ilmi, että maallikkotulkkeina toimivat auttavat lähimmäisiään Kelan, työvoimatoimiston, verotoimiston ja pankkien asiapapereiden täytössä. Tässä mielessä he ovat näkymättömiä kääntäjiä ("hidden translators"), jotka omalla panoksellaan ylläpitävät viestintää monikielisessä yhteiskunnassa (ks. TLANG Birmingham Report: 15). Maahanmuuttajataustaisten kääntäjien ja tulkkien työ oman yhteisön hyväksi jää usein pimentoon sekä koulutuksessa että tutkimuksessa, koska sitä ei pidetä markkinoiden valtavirtaa edustavana eikä ammatillisesti arvostettavana (ks. Gill & Guzmán 2011: 95–96).

Negatiiviset kokemukset eivät nousseet helposti esille, mikä korreloi myös tulkkeina toimivia lapsia ja nuoria koskevien tutkimusten kanssa (ks. yllä). Kyse voi olla siitä, että tulkkaustoiminta on niin rutinoitunut ja nivoutunut muuhun toimintaan, ettei siihen erityisemmin kiinnitetä huomiota. Esimerkiksi eräs lähihoitajana toimiva haastateltava,

joka ensin ilmoitti, että hänellä ei ole kokemusta tulkkina toimimisesta, johdattelun jälkeen kuitenkin muisti, että hän on tulkannut ohjeita asiakkaalle. Myöhemmin kävi ilmi, että hän myös harrastuksena kääntää suomalaisia runoja omalle äidinkielelleen.

Kyse voi olla myös siitä, että maahanmuuttajatulkkit eivät halua tuoda esiin negatiivisia asioita tai valittaa, koska maahanmuuttaja kokee itsensä vieraaksi. Lisäksi haastateltavan ja haastattelijan välille ei välttämättä ehdi muodostua luottamuksellista suhdetta lyhyen tapaamisen aikana, eikä mitään negatiivista tule välttämättä mieleen juuri haastatteluhetkellä.

Kysyessäni miksi haastateltava ei haluaisi tulkiksi, esteiksi koettiin riittämätön kielitaito, vaikeat termit, vaikeus ymmärtää toista osapuolta ja huono muisti. Toisin sanoen maallikotulkkit olivat tietoisia omista rajoituksistaan. Tämä ilmenee myös siten, että ne, joilla on kokemusta tulkkauksesta, turvautuvat kuitenkin vaativissa tilanteissa, kuten lääkärissäkäynnissä, ammattitulkkiin tai omaan suomalaiseen puolisoon, joka hallitsee paremmin suomen kieltä. Myös Gaitovin (2018: 59) tutkimuksesta käy ilmi, että jotkut henkilöt, jotka turvautuvat tulkkeihin tietyissä tilanteissa, toimivat taas toisissa tilanteissa itse maallikotulkkeina. Tämä vastaa myös sosiolingvistien nykyaikaista käsitystä kielistä kommunikatiivisina resursseina, jotka voivat olla riittäviä tietyissä tilanteissa mutta riittämättömiä toisissa (esim. Blommaert, Collins & Slembrouck 2005: 199).

Negatiivisena kokemuksena mainittiin tulkkaukseen liittyvä dramatiikka, ts. se, että asiat eivät suju tai eivät johda haluttuun lopputulokseen tulkkauksesta huolimatta. Yhden haastateltavan mukaan ”hermot eivät kestä”, kun esimerkiksi ”väännetään” kauppaa. Hänen mukaansa kyse ei ole tällöin tulkkauksen kielellisistä haasteista vaan nimenomaan siitä, että osapuolet eivät pääse yhteisymmärrykseen tulkkauksesta huolimatta. Saman haastateltavan sanat siitä, että hän ”ei mistään hinnasta” halua enää tulkata, on nostettu tämän artikkelin otsikoksi. Maallikotulkkauksen ero ammattitulkkaukseen on ehkä juuri se, että ammattitulkki pystyy ottamaan etäisyyttä tulkattavaan asiaan ja tulkattaviin, kun taas maallikotulkki päästää asian liiaksi ”omalle iholle”. Asiaa ei helpota se, että maallikotulkilla on usein jokin yhteys tulkattaviin, toisin sanoen hän ei ole täysin ulkopuolinen ja puolueeton kuten ammattitulkki, jolta jo ammattisäännöstö edellyttää puolueettomuutta (ks. Asioimistulkkin ammattisäännöstö 2013: kohta 7).

Vaikka lähtöoletuksena oli se, että maallikotulkkaus koskee pääasiassa maahanmuuttajia, informantiksi tuli myös suomalainen nainen eli kantaväestön edustaja, jolla on ulkomainen puoliso. Hänen huolenaiheenaan oli se, että parisuhde menee epätasapainoon, kun puoliso on riippuvainen vaimon tulkkausavusta. Samankaltainen huolenaihe on esitetty lapsi-vanhempi-suhteesta silloin, kun lapsi tai nuori toimii tulkkina omille vanhemmilleen. Tällöin perhedynamiikka voi muuttua: vanhempi menettää auktoriteetin asemansa ja lapsesta tulee päätöksentekijä ja perheensä puolestapuhuja. Tutkimuksista ei kuitenkaan löytynyt riittävästi näyttöä tälle huolenaiheelle: perheroolit eivät yleensä muutu, vanhempi säilyttää oman asemansa ja lapselle tulkkaus on useimmiten kotityö muiden joukossa (ks. Weisskirch 2007: 548). Toisaalta tulkkina toimivalla perheenjäsenellä voi olla jopa voimaannuttava vaikutus tulkattavaan: tulkattava kokee, että hän ei ole tilanteessa yksin vaan hänellä on asiamies

mukana ja hänellä on enemmän painoa esimerkiksi lääkärin vastaanotolla (ks. Zendedel ym. 2018).

Kantaväestöön kuuluva maallikkotulkki voi kuormittua siitä, että hänen on hoidettava kaikki viralliset asiat, koska kielen osaamisen lisäksi hän tuntee paikallisen toimintakulttuurin. Haastateltava mainitsi myös, että välillä asioiden hoidossa unohtuu, että täytyy myös kysyä puolison mielipidettä. Samankaltaisia tilanteita on huomattu lääkäritulkkauksessa, jossa tulkkina toimiva perheenjäsen ”päättää” joskus potilaan puolesta (ks. Bischoff & Loutan 2004; Meyer, Kliche & Pawlack 2010; Schouten ym. 2012). Haastateltava kertoi myös turhautuvansa siitä, että kun asia on byrokraattisesti vaikea, molemmat osapuolet – sekä puoliso että viranomainen – kiukuttelevat tulkille eli hänelle. Lähiomainen ei voi ulkoistaa itseään kokonaan omasta sosiaalisesta roolistaan ja toimia ”vain tulkkina”, vaikka haluaisikin, koska muut osapuolet näkevät hänet ensisijaisesti hänen perinteisessä roolissaan perheenjäsenenä ja auttajana (ks. Hlavac 2017: 211–212; Zendedel ym. 2018).

4 Alustavat hypoteesit

Pilottitutkimukseni aineisto on liian suppea päätelmien tekemiseksi. Aiheen tunnustelun pohjalta voidaan kuitenkin muodostaa alustavia hypoteeseja tulevia tutkimuksia varten. Voidaan olettaa, että maallikkotulkkien negatiivisiksi kokemat asiat liittyvät itse tulkattavaan asiaan, osapuolten suhtautumiseen heihin, tulkkaustilanteen jännitteisiin ja tunteiden hallintaan.

Maallikkotulkilla on useimmiten jokin yhteys tulkattavaan asiaan, instituutioon tai henkilöön, ja hän on harvoin täysin ulkopuolinen. Maallikkotulkkeina toimivia perheenjäseniä pidetään joskus ongelmana lääkärin vastaanotolla nimenomaan sen vuoksi, etteivät he ole puolueettomia asian ja potilaan suhteen (ks. Bischoff & Loutan 2004; Meyer, Kliche & Pawlack 2010; Zendedel ym. 2016). Maallikkotulkki yhdistää useimmiten monta roolia: välittäjän roolin lisäksi hän on esimerkiksi perheenjäsen, asiantuntija, tukihenkilö tai työkaveri. Siksi tulkattavalla asialla on oletettavasti vaikutusta häneenkin. Esimerkiksi pilottitutkimuksessa haastateltavan maallikkotulkin harmistuksen aihe oli se, että kauppa ei suju tai että hotelliasiakkaat valittavat lakanoista, ei niinkään tulkkaus sinänsä. Toisaalta koko tulkkaus saatetaan nähdä ylimääräisenä kuormittavana asiana.

Maallikkotulkkaus ei ole institutionaalisesti tuettu tilanne, jossa osapuolilla on melko selkeät roolit. Maallikkotulkilla on monta roolia, ja muut osapuolet saattavat suhtautua häneen ensisijaisesti muussa kuin tulkin roolissa. Tuttuun maallikkotulkkiin kohdistuu odotuksia, tunteita ja kiukkua ilman kasvojen menettämisen pelkoa. Joskus osapuolilla saattaa olla ristiriitaisia odotuksia: lääkäri voi odottaa perhetulkin olevan mahdollisimman neutraali, kun taas perheenjäsen toivoo tulkin olevan hänen asiamiehensä (Zendedel ym. 2016). Tilanne, jossa maallikkotulkki sukkuoi eri roolien välillä ja yrittää täyttää kielitaitoon, henkiseen tukemiseen ja asian ratkaisemiseen liittyviä odotuksia, muuttuu hallitsemattomaksi ja ”hermot eivät kestä”. Tulkkaustilanteen jännitteet taas liittyvät siihen, että osapuolet eivät pääse

yhteisymmärrykseen tulkkauksesta huolimatta, ja maallikkotulkki ottaa tämän asian henkilökohtaisesti. Tulkkaustilanteen pitkittyminen rasittaa maallikkotulkkiä entisestään.

Maallikkotulkkaus tapahtuu osittain samoissa arkielämän konteksteissa kuin asioimistulkkaus: lääkärissä, koulussa, sosiaalitoimistossa tai poliisiasemalla. Asioimistulkkauksesta on sanottu, että se seuraa tavallisten ihmisten elämää läheltä ja että se on inhimillistä ja humanitaarista tulkkausta (ks. Rudvin & Tomassini 2011: 22; Hale 2007: 25–27). Tulkattavat asiat vaikuttavat asioimistulkkeihinkin (Valero Garcés 2015; Viljanmaa 2018), mutta ammattilaisina he pystyvät pidättelemään omia tunteitaan tai ainakin asioimistulkkin ammattisäännöstön (2013) mukaan tunteet eivät saisi vaikuttaa heidän työhönsä. Seuraava esimerkki on Anu Viljanmaan (2018) tutkimuksesta, jossa hän haastatteli asioimistulkkeja heidän tunteistaan:

No, eihän sekään, että jos mä vaikka olen empaattinen ja tosi pahoillani jostakin hirveästä asiasta, mitä joku toinen on puhunut, niin en mä itke siinäkään. – – Joskus tekisi mieli itkeä. (Viljanmaa 2018: 134)

Maallikkotulkeilla ei ole velvoitetta eikä harjaantuneisuutta pidätellä tunteita, ja tulkkaus tunteiden vallassa saattaa olla raskasta. Seuraava esimerkki kuvastaa maallikkotulkkinä toimineen tytön tunteita, kun hän tulkki omalle ryöstön kohteeksi joutuneelle äidilleen ja itki tulkatessaan:

I translated for my mom to the Police. Someone stole(d) her necklaces in the street. So I called the police and describe(d) the man and told my mom what they said. I felt nervous and I was crying; it was very hard to translate in such a moment. (Orellana ym. 2003: 516)

Tunteiden sietokyky on kuitenkin yksilöllistä (Viljanmaa 2018), eikä ammattilainakaan pysty aina pidättelemään itkua (ks. esim. Miller ym. 2005).

Jatkotutkimuksissa voidaan käyttää esimerkiksi kyselyjä ja luokitella maallikkotulkkin negatiiviset kokemukset sen mukaan, mihin ne liittyvät: tulkattavaan asiaan, osapuolten odotuksiin, tulkkaustilanteen jännitteisiin, tunteiden hallintaan tai johonkin muuhun. Vastaava kysely voidaan tehdä myös asioimistulkeille ja verrata, ovatko negatiiviset tuntemukset samansuuntaisia maallikkotulkkin kanssa vai onko niissä ammattilaisuudesta johtuvia eroja. Tulevissa tutkimuksissa voidaan toisaalta keskittyä tulkkauksen haasteisiin maallikkotulkkin näkökulmasta.

5 Lopuksi

Maallikkotulkkin negatiivisista kokemuksista ei ole juurikaan tutkimusta. Oletuksena on yleensä se, että maallikkotulkiksi ryhdytään helposti ja maallikkotulkkaus voi jopa syrjäyttää ammattitulkkauksen. Tieto siitä, miten maallikkotulkit kokevat tulkkauksen, voi valottaa sitä, onko maallikkotulkkaus uhkana ammattitulkkaukselle ja ovatko maallikkotulkit aina valmiita tulkkaamaan tilanteessa kuin tilanteessa. Pilottitutkimukseni ja tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan alustavasti todeta, että maallikkotulkkin negatiiviset kokemukset liittyvät muun muassa tulkattavaan asiaan,

osapuolten odotuksiin ja tulkkaustilanteen jännitteisiin tai tulkkauksen dramatiikkaan, kuten yksi haastateltava asian ilmaisi. Haastateltavat eivät kuitenkaan tuoneet negatiivisia kokemuksia esiin kovin aktiivisesti.

Tämän pilottitutkimuksen metodina oli maahanmuuttajien haastattelu heidän tapaamispaikoissaan. Metodologisena haasteena on löytää maallikkotulkkeina toimivia henkilöitä ja määrittää, keitä voidaan lukea maallikkotulkeiksi. Onko esimerkiksi kerran vuodessa tulkkaava henkilö sopiva tutkimukseen? Moni maallikkotulkki ei ole ajatellut tietoisesti koko tulkkausta, koska heille se voi olla osaa normaalia monikielistä viestintää. Toisin kuin tulkkeina toimivia lapsia ja nuoria, joita aina löydetään kouluista (ks. edellä mainitut tutkimukset), satunnaisina tulkkeina toimivia aikuisia on vaikea löytää samasta paikasta. Kyseeseen voivat tulla juurikin maahanmuuttajien tapaamispaikat tai työpaikat, joissa tiedetään maahanmuuttajien olevan, kuten esimerkiksi työmaat, posti tai vanhainkodit, taikka sosiaalisen median maahanmuuttajaryhmät.

Kuten tässä tutkimuksessa kävi ilmi, tutkimuksista lähes täysin unohdettu kohderyhmä ovat kantaväestön edustajat, joilla on ulkomainen puoliso. He tekevät varmasti paljon kääntämis- ja tulkkaustyötä varsinkin puolison vasta muutettua maahan, mutta tämäkin työ jää piiloon. Tätä kohderyhmää on vieläkin haastavampaa lähestyä. Väestörekisterikeskus voi olla yksi kanava, josta saa tietoa seka-aviopareista. Tässäkin tapauksessa henkilökohtainen haastattelu olisi tehokkaampaa kuin kyselytutkimus, koska käännös- ja tulkkaustoiminta vaatii selvittämistä.

Pilottitutkimus toi esille sen, että maallikkotulkit ovat tietoisia omista rajoituksistaan ja turvautuvat vaativissa tilanteissa ammattitulkkiin tai omaan puolisoon. Kun verrataan maallikkotulkkien negatiivisiksi kokemia asioita ja ammattitulkeille asetettavia vaatimuksia, voidaan todeta, että tulkilla pitää olla hyvä muisti ja hyvät hermot. Ammattitulkin täytyy myös osata kohdata tulkkaustilanteen jännitteet ja osapuolten odotukset.

Maallikkotulkkauksesta tarvitaan lisää tutkimusta. Näin saadaan tietoa käännös- ja tulkkausalan toimijoista, yhteiskunnassa piiloon jäävästä käännös- ja tulkkaus-toiminnasta ja niistä elämän osa-alueista, joilla tulkkausta tarvitaan. Tutkimus auttaa myös pohtimaan, mikä saa ihmiset kääntymään maallikkotulkin eikä ammattitulkin puoleen ja missä tilanteissa maallikkotulkki on ehkä oikeutetumpi vaihtoehto kuin ammattitulkki. Kuten analyysiosassa todettiin, maallikkotulkin yhtenä etuna on helppo lähestyttävyyys verrattuna ammattitulkkiin. Tutkimus voi lisäksi tehdä maallikkotulkkauksen näkyväksi toimijoille itselleen sekä muille, ja siten voimaannuttaa toimijoita ja saada heille arvostusta heidän tekemästään työstä yhteisönsä hyväksi.

Lähteet

Abdallah, Kristiina 2012. *Translators in Production Networks: Reflections on Agency, Quality and Ethics*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

AIIC Interpreter Workload Study 2002. Saatavissa: <https://aiic.net/page/657> [viitattu 29.8.2018].

- Angelelli, Claudia 2016. Looking Back: A Study of (Ad-Hoc) Family Interpreters. *EuJAL* 4:1, 5–31.
- Antonini, Rachele 2017. Through the Children’s Voice. An Analysis of Language Brokering Experiences. Teoksessa: Rachele Antonini, Letizia Cirillo, Linda Rossato & Ira Torresi (ed.) *Non-Professional Interpreting and Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 315–335.
- Antonini, Rachele, Letizia Cirillo, Linda Rossato & Ira Torresi (ed.) 2017. Introducing NPIT Studies. Teoksessa: *Non-Professional Interpreting and Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 1–28.
- Asioimistulkin ammattisäännöstö 2013. Saatavissa: https://www.sktl.fi/@Bin/280271/Asioimistulkin_ammattisäännöstö.pdf [viitattu 29.1.2019].
- Bischoff, Alexander & Louis Loutan 2004. Interpreting in Swiss Hospitals. *Interpreting* 6:2, 181–204.
- Blommaert, Jan, James Collins & Stef Slembrouck 2005. Spaces of Multilingualism. *Language & Communication* 25:3, 197–216.
- Boéri, Julie 2012. Ad Hoc Interpreting at the Crossways Between Natural, Professional, Novice and Expert Interpreting. Teoksessa: M. A. Jiménez Ivars & M. J. Blasco Mayor (ed.) *Interpreting Brian Harris. Recent Developments in Translatology*. Bern: Peter Lang, 117–132.
- Chesterman, Andrew 2001. Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator* 7:2, 139–154.
- Dam, Helle V. & Zethsen, Karen Korning 2016. “I Think It Is a Wonderful Job” – On the Solidity of the Translation Profession. *The Journal of Specialised Translation* 25, 174–187.
- Gaitov, Aleksandr 2018. *Mitkä tulkin ominaisuudet ja venäjänkielisten maahanmuuttajien tottumukset vaikuttavat tulkin valintaan? Kyselytutkimus venäjänkielisten maahanmuuttajien suhtautumisesta ammatti- ja amatööri-tulkkaukseen*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Gill, Rosalind M. & María Constanza Guzmán 2011. Teaching Translation for Social Awareness in Toronto. *The Interpreter and Translator Trainer* 5:1, 93–108.
- Hale, Sandra Beatriz 2007. *Community Interpreting*. London: Palgrave Macmillan.
- Hlavac, Jim 2017. Brokers, Dual-role Mediators and Professional Interpreters: A Discourse-based Examination of Mediated Speech and the Roles That Linguistic Mediators Enact. *The Translator* 23:2, 197–216.
- Koskinen, Kaisa & Minna Ruokonen 2017. Love Letters or Hate Mail? Translators’ Technology Acceptance in the Light of Their Emotional Narratives. Teoksessa: Dorothy Kenny (ed.) *Human Issues in Translation Technology*. London: Routledge, 8–24.
- Kukkola, Jani 2018. Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa: Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press, 41–63.

KäTu:n 2017 työpaja Hankala asiakas? XV Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi: *Moninaisuuden voima*, Vaasa 21.–22.4.2017.

KäTu:n 2018 työpaja Asioimis- ja oikeustulkkauksen psykologinen hinta. XVI Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumi: *Kääntämisen hinta*, Turku 13.–14.4.2018.

LeBlanc, Matthieu 2017. “I Can’t Get No Satisfaction”: Should We Blame Translation Technologies or Shifting Business Practices? Teoksessa: Dorothy Kenny (ed.) *Human Issues in Translation Technology*. London: Routledge, 45–62.

Meyer, Bernd, Ortrun Kliche & Birte Pawlack 2010. Family Interpreters in Hospitals: Good Reasons for Bad Practice? Teoksessa: Rachele Antonini (ed.) *Child Language Brokering: Trends and Patterns in Current Research*. Special Issue of *Mediazioni* 10, 297–324.

Miller, Kenneth E., Zoe L. Martell, Linda Pazdirek, Melissa Caruth & Diana Lopez 2005. The Role of Interpreters in Psychotherapy with Refugees: An Exploratory Study. *American Journal of Orthopsychiatry* 75:1, 27–39.

Ndongo-Keller, Justine 2015. Vicarious Trauma and Stress Management. Teoksessa: Holly Mikkelsen & Renee Jourdenais (ed.) *The Routledge Handbook of Interpreting*. London: Routledge, 337–351.

Norström, Eva, Ingrid Fioretos & Kristina Gustafsson 2012. Working Conditions of Community Interpreters in Sweden: Opportunities and Shortcomings. *Interpreting* 14:2, 242–260.

Orellana, Marjorie Faulstich, Lisa Dorner & Lucila Pulido 2003. Accessing Assets: Immigrant Youth’s Work as Family Translators or Para-Phrasers. *Social Problems* 50:4, 505–524.

Pérez-González, Luis & Şebnem Susam-Saraeva 2012. Non-professionals Translating and Interpreting. *The Translator* 18:2, 149–165.

Piekkari, Rebecca, Denice Ellen Welch, Lawrence Stephenson Welch, Jukka-Pekka Peltonen & Tiina Vesa 2013. Translation Behaviour: An Exploratory Study Within a Service Multinational. *International Business Review* 22, 771–783.

Pilke, Nina, Leena Kolehmainen & Esa Penttilä 2015. Luonnollinen kääntäminen, kienvälitys vai ad hoc -tulkkaus? Terminologinen näkökulma käännöstieteen reuna-alueille. *Virittäjä* 3, 318–341.

Probirskaja, Svetlana 2017. “Does Anybody Here Speak Finnish?” – Linguistic First Aid and Emerging Translational Spaces on the Finnish-Russian Allegro Train. *Translation Studies* 10:3, 231–246.

Pöhhacker, Franz 2000. Language Barriers in Vienna Hospitals. *Ethnicity & Health* 5:2, 113–119.

Rudvin, Mette & Elena Tomassini 2011. *Interpreting in the Community and Workplace: A Practical Teaching Guide*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ruokonen, Minna 2014. Kääntäjän ammatin arvostuksen myytit: faktaa vai fiktiota? *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 8, 38–54. Toim. Ritva

Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi.

Schouten, Barbara, Jonathan Ross, Rena Zendedel & Ludwien Meeuwesen 2012. Informal Interpreters in Medical Settings. *The Translator* 18:2, 311–338.

Ticca, Anna Claudia 2017. More Than Mere Translators. The Identities of Lay Interpreters in Medical Consultations. Teoksessa: Rachele Antonini, Letizia Cirillo, Linda Rossato & Ira Torresi (ed.) *Non-Professional Interpreting and Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 107–130.

TLANG Birmingham Report. *Translation and Translanguaging project*. Saatavissa: <https://www.birmingham.ac.uk/generic/tlang/documents/translation-and-translanguaging-birmingham.pdf> [viitattu 29.8.2018].

Valero Garcés, Carmen 2015. The Impact of Emotional and Psychological Factors on Public Service Interpreters: Preliminary Studies. *Translation & Interpreting* 7:3, 90–102.

Vik, Gun-Viol & Jari-Pekka Välimaa 2013. Tolkning i sjukhusmiljö – vem tolkar för vem, när och varför? *MikaEL*. - *Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 7, 84–94. Toim. Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi.

Viljanmaa, Anu 2018. Inhimillinen tekijä: tunteet asioimistulkin työssä. Teoksessa: Kaisa Koskinen, Jaana Vuori & Anni-Kaisa Leminen (toim.) *Asioimistulkkaukset. Monikielisen yhteiskunnan arkea*. Tampere: Vastapaino, 121–156.

Weisskirch, Robert S. 2007. Feelings About Language Brokering and Family Relations Among Mexican American Early Adolescents. *Journal of Early Adolescence* 27:4, 545–561.

Zendedel, Rena, Barbara C. Schouten, Julia C.M. van Weert & Bas van den Putte 2016. Informal Interpreting in General Practice: Comparing the Perspectives of General Practitioners, Migrant Patients and Family Interpreters. *Patient Education and Counseling* 99, 981–987.

Zendedel, Rena, Barbara C. Schouten, Julia C. M. van Weert & Bas van den Putte 2018. Informal Interpreting in General Practice: The Migrant Patient's Voice. *Ethnicity & Health* 23:2, 158–173.

Kirjoittaja

Svetlana Probirskaja toimii määräaikaisena venäjän kielen ja kääntämisen professorina Itä-Suomen yliopistossa. Hän on viime aikoina tutkinut arkikäntämisen eri muotoja, maallikkotulkkauksta sekä käännös- ja tulkkaustoimintaa maahanmuuttajayhteisöissä. Sähköposti: svetlana.probirskaja (at) uef.fi